

ПОЛІСЕМІЯ ЯК ОЗНАКА ДИНАМІКИ МОВИ

А. А. Таран, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

(Черкаси, Україна)

e-mail: alla_taran@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8091-1477>

Предметом обговорення в статті є полісемія як ознака динаміки мови. Мета дослідження – окреслити основні закономірності й напрями семантичного розвитку багатозначних слів. Визначено, що завдяки багатозначності слово є більш гнучким знаряддям мислення людини. У полісемічній лексемі зафіксовано схожість між різними предметами і явищами об'єктивної дійсності. Крім того, полісемію пов'язують із тенденцією економії мовних засобів, оскільки вона дає змогу виразити більшу кількість понять без збільшення мовних форм.

На прикладі прикметників та іменників окреслено основні закономірності й напрями семантичного розвитку багатозначних слів. З'ясовано, що для ознакових значень обсяг дефініції пов'язаний із ситуативними знаннями, для предметних – семантичний обсяг слова передбачає знання функції, призначення предмета. Окрему увагу звернено на номінації, що репрезентують три типи багатозначності: радіальну полісемію – усі значення слова мотивовані тим самим центральним значенням, ланцюгову полісемію – кожне нове значення слова мотивоване іншим, ближчим до нього, значенням, але крайні значення можуть не мати спільних семантичних компонентів і радіально-ланцюгову полісемію (найбільш уживана). У семантичному розвитку слів доцільно відокремлювати явища полісемії від омонімії, зокрема внаслідок незалежної деривації від тієї самої основи або повторного прихованого запозичування. Потрібно враховувати не лише чинник часу появи найменування, а й існування бази для його семантики у вже відомому слові.

Ключові слова: динаміка мови, лексикон, вторинна номінація, полісемія, значення слова.

Актуальність. Семантичні зміни в лексиці поряд із номінацією нових реалій сприяють розширенню та збагаченню словникового складу. Особливістю новітнього етапу розвитку української мови є екстралінгвістична детермінантність лексичного збагачення, унаслідок чого відбуваються вагомі перетворення, що стосуються не лише кількісних, але і якісних характеристик лексичних одиниць. Якісні зміни в лексиконі визначають не лише номінації з новою формально-семантичною структурою, а й уже наявні слова, що зазнали певних трансформацій у формі, семантиці, функціональному, зокрема, експресивно-оцінному, потенціалі.

Полісемія є одним із важливих виявів системної організації лексичного складу мови. Це семантична універсалія, яка залежно від генетичної і типологічної будови кожної мови має специфіку реалізації та ілюструє навколишній світ у взаємозв'язку всіх його елементів. Вона відіграє важливе пізнавальне значення. Деякі словникові статті з багатою полісемією читаємо заради задоволення: стільки в них цікавого й повчального – химерні вигини думки, іскрометні асоціації, яскраві метафори, образність, дотепність. Полісемія сприяє економії мовних засобів, гнучкості й рухомості мови загалом, вона є ознакою динаміки мови. Динаміку трактуємо як появу нових явищ у мові. Нам імponує думка Я. Горецького, який динаміку мови кваліфікує як сукупність процесів, спрямованих на кількісні і якісні зміни в лексиці, а наслідки динаміки мови вбачає передовсім у змінах у лексиці: неологізація / архаїзація, вторинна номінація, перерозподіл верхньої і нижньої сфер мовної системи (сленг, обмеження у вжитку книжних слів тощо), інтелектуалізація / демократизація мови, інтернаціоналізація та термінування / детермінування [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Появу терміна «полісемія» в лінгвістичній літературі пов'язують з іменем М. Бреалю, який у 1887 р. звернув увагу на відсутність спеціальної номінації для позначення здатності слова мати кілька значень і

запропонував назвати це явище полісемією [10, с. 157]. Г. Штейнталь узагалі заперечував наявність багатозначних слів [13]. На думку Г. Пауля, багатозначними є насамперед ті слова, у яких схожість звучання в різних значеннях зумовлена випадковістю [11, с. 96]. Німецьке слово *acht* «увага – опала – вісім» науковці трактують по-різному: Г. Штейнталь вважає, що це різні слова, натомість Г. Пауль зауважує, що за звучанням вони ідентичні і поза контекстом мовець не зможе розпізнати, про яке значення йдеться. Тому треба визнавати полісемію в багатьох словах, що мають не лише звукову, а й етимологічну єдність [11, с. 96].

У мовознавстві досліджено три типи багатозначності (уперше – у 1887 р. Дармстетер на діяхронному матеріалі). Ю. Д. Апресян на рівні синхронії проаналізував 1) радіальну полісемію: усі значення слова мотивовані тим самим центральним значенням, пор. : *клапан мотора VS клапан фагота VS серцевий клапан VS клапан кармана* зі спільним компонентом «частина предмета, що прикриває отвір у ньому»; 2) ланцюгову полісемію (рідковживана в чистому вигляді): кожне нове значення слова мотивоване іншим – ближчим до нього – значенням, але крайні значення можуть не мати спільних семантичних компонентів, пор. : *ліва рука VS у лівий бік VS ліва тумба стола VS ліві фракції парламенту* (які сидять на лавах зліва від голови парламенту й політично радикальні) *VS ліві партії* (політично радикальні) *VS лівий нахил* (політично радикальний лише зовні); 3) радіально-ланцюгову полісемію (найчастіше вживана): *розряд 1* (група осіб, ряд предметів або рід явищ, об'єднаних однією чи кількома спільними ознаками; *розряд 2* (ступінь кваліфікації).

Ланцюгову полісемію зафіксовано в тлумачних словниках у вигляді лінійно пронумерованої послідовності значень (1, 2). Проте для радіальної і ланцюгово-радіальної багатозначності цей принцип нумерації значень спотворює ієрархічну (деревоподібну) семантичну структуру відповідних слів. Тому для опису таких слів доречною є ступенева нумерація (1, 1.1, 1.2, 2, 2.1, 2.2) [9].

Багатоаспектне висвітлення полісемії репрезентують праці Е. Велландера, В. Вундта, Г. Пауля, К. Рейзіга, Г. Шпербера; у вітчизняному мовознавстві – наукові студії Є. А. Карпіловської, Н. Ф. Клименко, Л. А. Лисиченко, О. О. Потебні, Н. В. Сніжко, О. О. Тараненка. Як зауважує О. О. Тараненко, полісемія – це органічна властивість людської, природної мови, яка, з одного боку, відображає характер і хід пізнання та «мовного освоєння» дійсності шляхом асоціативних процесів, а з другого, – є свідченням схильності мислення й мови до її економної систематизації, тенденції до позначення нескінченного світу відносно обмеженою кількістю матеріальних мовних оболонок [8, с. 23].

Дослідники наголошують також на тому, що в семантичному розвитку слів доцільно відокремлювати явища полісемії від омонімії, зокрема внаслідок незалежної деривації від тієї самої основи або повторного прихованого запозичування. Потрібно враховувати не лише чинник часу появи найменування, а й існування бази для його семантики у вже відомому слові [1, с. 65].

Н. В. Сніжко запропонувала нові підходи до системного вивчення полісемічних слів. За наслідками автоматизованого моделювання синоптичної схеми семантики іменників сучасної української мови дослідила, що дві третини багатозначних іменників в українській мові побудовані за двокомпонентними моделями. Моделі багатозначності іменників відображають особливості внутрішньослівних семантичних зв'язків між значеннями полісемічного слова та подають відношення між лексико-семантичними полями [6].

Зв'язки значень у системі мови є повторюваними, закономірними, регулярними. Як зауважує У. Вейнрейх, це повторювані паралельні семантичні зв'язки твірних і похідних значень лексичних одиниць, що можуть бути визначені через метафоричні і метонімічні перенесення. А це, зі свого боку, уможливорює моделювання семантики слів, що належать до тієї чи тієї лексико-семантичної групи [14].

Мета статті – окреслити основні закономірності й напрями семантичного розвитку багатозначних слів.

Результати дослідження та їх обговорення. У процесі дослідження полісемії головне – окреслити перехід від одного значення до іншого, а це можливо зробити, лише визначивши мисленнєвий процес, що стоїть за таким семантичним розвитком. Наприклад, від технічного терміна *бігунок* зі значенням «деталь механізму, у якому розподіляється струм високої напруги» [СУМ, I, с. 175] утворено нове значення «деталь для механічної застібки на одязі»: *Двері виготовляємо так само, як і вікна, тільки з блискавкою. Вона має двосторонній бігунок* (Газета по-українськи, 15.07.2021). Це паралельне утворення на основі спільної асоціації, спільного образу, радіальна полісемія. Як бачимо, відбувається втрата диференційних компонентів ‘струм’, ‘висока напруга’ й узагальнення архісеми ‘деталь’. Крім того, слово *бігунок* формує ще одне значення «обхідний листок». У всіх цих радіальних значень спільний образ, закладений у самому корені іменника *біг-*, – те, що здатне ніби *бігати*: у машині, в одязі, по установі.

Продемонструємо радіально-ланцюгову полісемію на прикладі семантичної структури слова *правильний*: значення «істинний» (*правильний шлях*), «справедливий» (*правильне розв’язання конфлікту*), «хороший, справедливий» (*правильний батько*) мають спільний компонент «який відповідає дійсності»; значення «безпомилковий» (*правильний напрям*) своєю чергою має зв’язок зі значенням «який відповідає встановленим правилам, нормам» (*правильні сівозміни*), а воно – зі значенням «регулярний, ритмічний» (*правильне биття серця*).

Радіально-ланцюгову полісемію простежуємо й на прикладі ад’єктива *зелений*: спочатку значення демонструє зв’язок із кольором, а потім зазнає «політизації». Крім того, це слово формує оцінні значення завдяки сполученню з найменуваннями нових понять і реалій суспільного життя. Номінація *зелений коридор* – відповідник англійської номінації *greenway* (буквально – «зелений шлях, зелена дорога») – до недавнього часу була вживана лише для позначення території аеропорту, де відбувається спрощений митний контроль. Нове спеціалізоване значення «безперешкодний, такий, який відбувається без перевірки» ще не зафіксовано в словниках української мови. Натомість від 24 лютого 2022 року означає «безпечну, демілітаризовану зону, яка використовується для доставки гуманітарної допомоги в кризовий регіон і вивезення звідти цивільних», пор. такі контексти вживання сполуки *зелений коридор* у вітчизняних ЗМІ: *Люди казали, що нікуди не йдуть, бо немає домовленостей про зелений коридор* (Газета по-українськи, 22.08.2022); *30 жовтня Росія перекрила «зелений коридор» для експорту зерна в Чорному морі* (Газета по-українськи, 02.08.2022); *«Навіть до Папи зверталися»: Верещук розповіла про невдалі спроби організувати «зелені коридори» для цивільних* (<https://novynarnia.com/2022/03/02>). Є. А. Карпіловська зауважила, що ґрунт для усталення сполуки *зелений коридор* із прикметником *зелений* у значенні «який вказує на швидкий, полегшений, безперешкодний рух у певному просторі» сприяє наявності у системі української мови номінації *зелена вулиця* «безперешкодний шлях у розвитку, подолання, досягнення і т.ін. чого-небудь», пор. також фразеологізм *дати зелену вулицю* – пропускати без затримок, поза всякою чергою [СУМ, I, с. 785], *дати зелене світло* (не зафіксоване в нормативних тлумачному й фразеологічному словниках). З’явилася вже й усталена словосполука *зелена хвиля* – режим роботи світлофорів, який дає змогу рівномірно рухатися з певною швидкістю без зупинок на червоне світло: *«Зелена хвиля» для світлофорів в Києві розрахована на швидкість 50 км/год* (Хмарочос, 04.02.2020). Отже, спостерігаємо розвиток оцінної семантики колоратива *зелений*, адже колір означає характер ознаки світла. Стилістичний ореол семантики прикметника *зелений* відтінює синонім *гуманітарний*, напр. : *Гуманітарні коридори з прифронтових і окупованих міст півдня та сходу України не працювали впродовж останніх трьох днів, з 17 до 19 квітня* (<https://www.radiosvoboda/2022/04/20>).

Прикметник *зелений* уживають також на позначення екологічних напрямів та рухів, мета яких – захист довкілля. Його нове значення реалізоване в різних словосполученнях і вступає в синонімічні відношення зі словами *природоохоронний, екологічний, чистий (екологічно чистий)*, напр.: *Згідно з даними моніторингу незалежних «зелених» організацій, ледь половину цього сміття ховають за технологіями, які вряди-годи можна назвати цивілізованими (Україна молода, 22.06.2006); Prius став першою відповіддю автоіндустрії на новий «зелений» екологічний та політичний порядок нового століття (Н, 26.06.2009); В Італії прийняті державою заходи мають яскраво виражений «зелений» відтінок – премія залежить від того, наскільки забруднював атмосферу старий автомобіль і наскільки екологічний новий (Новинар, 6.03.2009); У 2020-х роках, на думку експертів, буде покладено початок новій високотехнологічній революції, рушійними силами якої стануть *зелений бізнес, альтернативна енергетика та інші види діяльності, спрямовані на поліпшення якості життя людини, безпечного для довкілля (Новинар, 7.08.2008); Вона [Лора Буш – А. Т.] зробить для Каррі екскурсію по ранчо і розповість про «зелений» і екологічно «дружній» проект будинку – заявляє NBS (Новинар, 16.04.2008); Зелений концерт, що пройшов 7-го липня, був організований американською компанією SOS за підтримки колишнього віце-президента США Альберта Гора (Новинар, 30.08.2007).**

Усе частіше прикметник *зелений* уживається в сполученнях на позначення відновлювальних джерел енергії, невичерпних у природі, напр.: *зелена енергетика, зелена трансформація, зелений автомобіль*, напр.: *Зеленський також сказав, що замість того, аби приділяти максимум уваги «зеленій» трансформації, уряди різних держав на сьогодні шукають методи якомога дешевшого постачання нафти, газу, вугілля (Газета по-українськи, 17.08.2022). Автомобілі з електричним серцем. Історія про те, як «зелені» автівки потихеньку захоплюють світ (УНІАН, 27.10.2017)*

На активність у процесах номінації слова вказують передусім уже засвідчені форми вищого і найвищого ступенів порівняння та похідні, напр.: *Атомна енергетика «найзеленіша», яку тільки можна придумати (Високий Замок, 15.03.2021); Зеленкуваті, зеленіші, зелені (заголовок статті) (Газета по-українськи, 07.09.2021).*

У політичному дискурсі колір – один із засобів маніпуляції суспільною свідомістю, тому зазвичай відбувається ідеологізація кольорів у політичній мові. За кольором атрибутики партії «Слуга народу» ідеологічної семи набуває ад'єктив *зелений*, напр.: *З утвердженням чергового політичного режиму в зелених тонах має змінитися і політика (Газета по-українськи, 18.09.2019); В Україні сталась молодіжна революція, лише не сподівались, що вона набере такого характеру, зеленого, умовно кажучи (Дзеркало тижня, 15.05.2019); унікальні «зелені» вибори (Газета по-українськи, 01.06.2019). Функціонують активно вже й похідні від прикметника *зелений* у такому значенні: *Тільки Львів – єдиний, де не позеленіло, все решта в області «зелене» (Радіо Свобода» 23.07.2019).**

Формування нового значення спостерігаємо в прикметнику *дзеркальний*. За СУМ має значення: «1. Прикм. до *дзеркало* // Зробл. з *дзеркала*, обладнаний *дзеркалом*. 2. перен. Який має рівну, блискучу поверхню» [СУМ, 2, с. 266]. На підставі аналізу контекстів уживання прикметника в мові сучасних засобів масової інформації можна твердити, що воно виражає і нове, переносне, значення «тотожний, однаковий», напр.: *На жаль, ми не маємо дзеркального ставлення до наших військовополонених з боку Російської Федерації (Газета по-українськи, 02.05.2022); Росія підписує дзеркальний договір із Туреччиною та ООН», – наголосив радник голови ОП Михайло Подоляк у Twitter (Високий Замок, 22.07.2022); Резніков пригрозив Росії «дзеркальними» військовими навчаннями (<https://glavred.net>, 08.02.2022); В Україні не вбачають необхідності у проведенні дзеркальних заходів у відповідь на часткову мобілізацію в РФ (<https://www.unian.ua>, 22.07.2022).*

Аналіз змістових зв'язків прикметника *дзеркальний* та похідного від нього прислівника *дзеркально* в сучасних текстах дає підстави твердити, що в цьому значенні синонімом до нього є прикметник *ідентичний*, напр.: *Північна Корея на такі дії КНДР відреагувала дзеркально* (Газета по-українськи, 04.08.2022); *Україна проведе військові навчання «дзеркально» Білорусі та РФ* (Газета по-українськи, 08.02.2022).

Кожне зі значень полісемантичного слова має свій потенційний семантичний контекст. Наприклад, прикметник *дзеркальний* у значенні «зовсім інакше, протилежно; навпаки» уживаний лише з іменниками *органи*, *дати*, напр.: *У 2023 році дзеркальних дат буде більше, ніж у 2022*: 01.01.2023; 02.02.2023; 23.02.2023 (Подробиці, 12.08.2022). У *Львові в чоловіка перед операцією випадково знайшли дзеркальні органи* (Українська правда, 27.09.2021). Нині як синонімом функціонує іменник *транспозиція* органів, що теж формує нове значення, адже за СУМ-11 має значення «дія та її результат за значенням транспонувати» [СУМ, X, с. 231], а *транспонувати* «1. Перекладати музичний твір з однієї тональності в іншу. 2. Переносити що-небудь (ідею, образ, термінологію тощо) з одного жанру в інший, з однієї науки в іншу, відповідно змінюючи, пристосовуючи) [СУМ, X, с. 231]. У «Сучасному словнику іншомовних слів» О. І. Скопненка, Т. В. Цимбалюк зафіксовано два значення: 1) переміщення, перестановка; 2) муз. Перенесення всіх звуків музичного твору на певний інтервал угору або вниз. Застосовують в основному для виконання твору нижчим або вищим голосом чи на інструменті іншого діапазону [ССІС, с. 682]. У «Російсько-українському словнику з інженерних технологій» (2013) М. Ганіткевич, Б. Кінаша як синонімію до *транспозиція* подано *переставляння*.

Полісемія автономна щодо частин мови, проте виявляє специфіку в кожній із них. Для ознакових значень обсяг значення пов'язаний із ситуативними знаннями, для предметних значень семантичний обсяг слова передбачає знання функції, призначення предмета [12, с. 76]. В українській мові спостерігаємо широку картину внутрішнього семантичного словотворення, про що свідчать численні наслідки полісемії не лише в питомій, а й у запозиченій лексиці, які ще не зафіксовані в загальнономовних словниках. Наприклад, слово *марафон* [від назви селища Марафон (Marathon) у Греції] у «Сучасному словнику іншомовних слів» О. І. Скопненка, Т. В. Цимбалюк має значення: 1) те саме, що й марафонський біг; 2) у деяких видах спорту – перегони на довгі дистанції; 3) велика естрадна вистава, радіо- чи телепрограма, яка покликана виявляти найобдарованіших виконавців, або організована з добродійною метою [ССІС, с. 435]. Проте все частіше лексема вживана в значенні «конкуренція, тривала боротьба за лідерство в чомусь (зазвичай у суспільно-політичній сфері)», напр.: *Дипломатичний марафон: Зеленський провів перемовини із чотирма європейськими лідерами* (glavcom. 10.01.2021); *Виборчий марафон. Люди зі списками, підвіз виборців та нардепи на дільницях* (18000.com.ua, 31.10.2021); *День у ВР: кадровий марафон та мораторій на виплати зовнішніх боргів* (5 канал, 10.05.2022).

Життя сучасного українського суспільства демонструє таку інтенсивність змін, на які неминує реагує й мова. Наприклад, у ХХІ ст. актуальними є смарт-девайси на зразок *розумний годинник*, *розумний дім*, *розумний одяг* тощо, напр.: *Одяг із «розумного текстилю», який розробили дослідники Массачусетського технологічного інституту, здатний відтворювати пози та руки людини. У США створили «розумний одяг»* (<https://innovation.24tv.ua>. 01.04.2021). Прикметник *розумний*, що зафіксований у словниках зі значеннями «1. Який має ясний розум (у 1, 2 знач.). 2. Який керується розумом, виконується з розумом (у 2 знач.)» [СУМ, VIII, с. 884], нині побутує зі значенням «предмети, які наділені новими функціями за допомогою сучасних технологій».

Висновки та перспективи дослідження. Отже, полісемія – один із важливих засобів системної організації лексичного складу мови. Вона відображає наслідки мисленнєвої діяльності: концептуалізацію дійсності й категоризацію поняття про об'єкт, властиві йому ознаки та відношення, схожість між різними предметами і явищами

об'єктивної дійсності. Багатозначність робить слово більш гнучким знаряддям мислення, це спосіб компактного зберігання в мові інформації про світ.

Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні вторинної номінації в системі мови і в тексті, у розмежуванні узусних і лексикографічних семантичних інновацій з урахуванням корпусних матеріалів.

Список використаної літератури

1. Вплив суспільних змін на розвиток української мови : монографія / відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 654 с.
2. Горещький Я. Динамічність і динаміка в мові. *Мовознавство*. 1988. № 6. С. 7–10.
3. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ, 1977. 775 с.
4. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
5. Словник української мови в 11 т. Додатковий том: у 2-х кн. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.
6. Сніжко Н. В. Моделі багатозначності українських іменників (за матеріалами тлумачної лексикографії). *Лексикографічний бюлетень*. 2010. Вип. 19. С. 83–94.
7. Сучасний словник іншомовних слів / укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
8. Тараненко О. О. Полісемічний паралелізм і явище аналогії. Київ : Наукова думка, 1980. 115 с.
9. Apresjan J. Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka. Wrocław : Wydawnictwo Ossolineum, 2000. 439 s.
10. Breal M. Essai de semantique (Science des significations). Paris : Librairie Hachette at C, 1897.
11. Paul H. Principien der Sprachgeschichte. Halle, 1937. 309 p.
12. Seuren P. The Logic of Language. Oxford : Oxford University Press, 2010. Vol. II. 447 c.
13. Steintal H. Abriss der Sprachwissenschaft. Vol. I: Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft. Berlin : Harwitz und Gossmann, 1871. 525 s.
14. Weinresch U. Languages and Tsontacts. Thae Hague : Mouton, 1953.

References

1. Karpilovska, Ye. A. (Ed.) (2017). Vplyv suspilnykh zmin na rozvytok ukrainskoi movy [Influence of social changes on the development of the Ukrainian language]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 444 (in Ukr.).
2. Horetskyi, Ya. (1988). Dynamichnist i dynamika v movi [Dynamics and dynamics in language]. In: *Movoznavstvo [Linguistics]*, 6, 7–10 (in Ukr.).
3. Melnychuk, O. S. (Ed.) (1977). Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. Kyiv, 775 (in Ukr.).
4. Bilodid, I. K. (Ed.) (1970–1980). Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: u 11 t. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
5. Slovyk ukrainskoi movy v 11 t. Dodatkovyi tom (2017) [Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes. Additional volume]: u 2-kh kn. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukr.).
6. Snizhko, N. V. (2010). Modeli bahatoznachnosti ukrainskykh imennykiv (za materialamy tлумachnoi leksykohrafiy) [Models of polysemy of Ukrainian nouns (based on the materials of interpretive lexicography)]. In: *Leksykohrafichnyi biuletyn [Lexicographic bulletin]*, 19, 83–94 (in Ukr.).
7. Skopnenko, O. I. & Tymbaliuk, T. V. (2006). Suchasnyi slovyk inshomovnykh sliv [Modern dictionary of foreign words]. Kyiv: Dovira, 789 (in Ukr.).
8. Taranenko, O. O. (1980). Polisekichnyi paralelizm i yavyshe analogii [Polysemic parallelism and the phenomenon of analogy]. Kyiv: Naukova dumka, 115 (in Ukr.).
9. Apresjan, J. (2000). Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka [Lexical semantics. Synonymous means of language]. Wrocław : Wydawnictwo Ossolineum, 439 (in Pol.).
10. Breal, M. (1897). Essai de semantique (Science des significations) [Semantic Essay (Science of Meanings)]. Paris: Librairie Hachette at C (in Fre.).
11. Paul, H. (1937). Principien der Sprachgeschichte [Principles of the history of language]. Halle, 309 (in Ger.).
12. Seuren, P. (2010). The Logic of Language. II. Oxford: Oxford University Press, 447 (in Eng.).
13. Steintal, H. (1871). Abriss der Sprachwissenschaft. I: Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft [Outline of Linguistics. I: Introduction to psychology and linguistics]. Berlin: Harwitz und Gossmann, 525 (in Ger.).
14. Weinresch, U. (1953). Languages and Tsontacts. Thae Hague: Mouton (in Eng.).

POLYSEMY AS A SIGN OF LANGUAGE DYNAMICS

Alla Taran, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

*of the Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine)*

e-mail: alla_taran@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8091-1477>

Summary. Introduction. *Polysemy is one of the important manifestations of the systematic organization of the lexical composition of the language. This is a semantic universal, which, depending on the genetic and typological structure of each language, has a specific implementation and illustrates the surrounding world in the interrelationship of all its elements. It plays an important cognitive role. Polysemy reflects the thinking of society. Some dictionary articles with a lot of polysemy are read for pleasure: there is so much interesting and instructive in them.*

The purpose is to outline the main regularities and directions of the semantic development of polysemous words.

Results. *On the example of adjectives and nouns, the main regularities and directions of the semantic development of multi-meaning words are outlined. It has been found that for indicative meanings, the scope of meaning is related to situational knowledge, for objective ones, the semantic scope of the word implies knowledge of the function, purpose of the subject. Particular attention is paid to nominations representing three types of polysemy: radial polysemy – all meanings of a word are motivated by the same central meaning, chain polysemy – each new meaning of a word is motivated by another – closer to it – meaning, but the extreme meanings may not have common semantic components and radial-chain polysemy (most often used).*

Originality. *In the semantic development of words, it is advisable to separate the phenomena of polysemy from homonymy, in particular due to independent derivation from the same base or repeated hidden borrowing. It is necessary to take into account not only the factor of the time as appearance of the name, but also the existence of a base for its semantics in an already known word.*

Conclusions. *Polysemy is one of the important means of systematic organization of the lexical composition of the language. It reflects the consequences of human thinking, which captures in a multi-meaning word the similarity between various objects and phenomena of objective reality. Polysemy makes the word a more flexible tool for thinking. It is associated with the tendency to economize linguistic means, since polysemy makes it possible to express a greater number of concepts without increasing the number of language forms.*

Keywords: *language dynamics, lexicon, secondary nomination, polysemy, word meaning.*

Надійшла до редакції: 10.07.22.

Прийнято до друку: 05.09.22.